

ӨМЧЛӨХ ЭРХИЙН ТАЛААРХ ФИЛОСОФИ ЗАРИМ ҮНДЭСЛЭЛ

Б.Өлзийсайхан - МУБИС-ийн ТНУС-ийн Философи-дидактикийн тэнхимийн багш, докторант

Түлхүүр үг: Өмч, дутагдахуй, хараат бус байдал, эрх, эрх чөлөө, хөдөлмөр, үүрэг хариуцлага, шударга ёс, хөгжил дэвшил

Товч утга: “Өмч” нь хувь хүнд амьдралаа үргэлжлүүлж, авьяасаа хөгжүүлж, эрх чөлөөгөө хамгаалж, өөрийн үзэл бодолтойгоо байхад нь тусалдаг. Хувьдаа өмчгүй хүн эрх чөлөөндөө хариуцлагатай хандаж чаддаггүй, бас өөрөө өөрийнхөө амьдралыг мэдэж шийдэх хүч хүрдэггүй. Тиймээс хувийн өмч бол эрх, эрх чөлөөний үр соёолдог, хүний бие даасан байдал, оюуны болон эд материалын бүхий л хөгжил дэвшлийн хөрс мөн. Эрх гэдэг бол эцсийн эцэст өмчлөх эрх юм.

“Хувийн өмч нь төрөөс чөлөөтэй байх боломжийг хувь хүнд олгодог. Хувийн өмч эрх баригчдын үйл ажиллагааг хязгаарлаж байдаг бөгөөд бусад хүчнүүд хоорондоо нэгдэж, улс төрийн эрх мэдлийн эсрэг сөрөн зогсох боломжийг олгодог. Иймээс энэ нь төрийн оролцооноос ангид бүхий л үйл ажиллагааны үндэс болдог”.

Людвиг фон Мизес

1. Өмчлөх эрхийн улс төрийн философийн үндэслэлүүд. Хувийн өмч гэж юу вэ? “Тодорхой эд зүйлсээр дамжин илэрч буй эдийн засгийн харилцааг өмч” гэж марксистууд тайлбарладаг бол зарим хүн “өмч бол хулгайч” (Прудон) гэх мэт янз бүрээр тодорхойлдог.⁹¹ Харин либертари үзэлтнүүд “Өмч гэдэг бол жирийн нэг газар юм уу биет зүйл биш. Өмч гэдэг бол ашиглаж, эрхэндээ байлгаж, зохицуулж болох бүхий л зүйлийг хэлнэ. Өмчлөх эрх гэдэг бол ямар нэг объектыг ашиглах, эрхэндээ байлгах, зохицуулах эрх чөлөө мөн”⁹² гэж үздэг. Энэ бүхнээс үзвэл хувийн өмч нь хувь хүний өөрийн, эсвэл гэр бүл, аж ахуйн нэгж, төр зэрэг хэсэг бүлгийн өмч гэж хуваагддаг бөгөөд өмчийн хамгийн тод илрэл бол тухайн хүний хөдөлмөрийн үр дүн болсон материал баялгаар илэрдэг.

Гэхдээ өмчийн эздийн өмчөө эзэмших эрх нь зөвхөн бодит зүйлсээр хязгаарлагддаггүй ба хэн нэгэн өөрийн хөдөлмөрийг худалдах, мөн хөдөлмөрийнхөө үр шимийг хүртэх эрх нь газар эсвэл үйлдвэр эзэмших эрхтэй яг адилхан⁹³ байдаг.

Хувийн өмч нь хүн төрөлхтний соёл иргэншлээс ч эртний ойлголт юм. Өмчийн тогтолцоо нь хүн төрөлхтнийг дэлхий дээр амьдардаг бусад амьтдаас ялгаж байдаг. Адам Смит “хэн ч ямар нэг амьтныг өөрийн дохио, байгалийн зөнгөөрөө энэ минийх, тэр чинийх, би үүний төлөө энийг өгмөөр байна гэж байхыг хараагүй” гэж бичжээ. Хүний бий болгосон энэхүү зүйл нь соёл иргэншлийнх нь түлхүүр болсон ба хамтдаа өсөн дэвжсээр иржээ.⁹⁴ Засгийн эрх баригчид хувийн өмчийг ашиглахаа зогсоож түүнийг хамгаалах болсон цагт л орчин үеийн худалдаа арилжааны үндэс суурь тавигдсан билээ.

⁹¹ Б.Батчулуун. Эрх чөлөөний дайсан (Либертари үзлийн үндсүүд). УБ., 2010. 61 дэх тал

⁹² Д.Боаз. Либертарианизм эхлэн сурах бичиг (Хувь хүний эрх чөлөөний философи). УБ., 2005. 93 дахь тал

⁹³ Найжель Ашфорд. Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд. УБ., 2007. 86 дахь тал

⁹⁴ Хамгийн эртний өмч эзэмших, худалдах ойлголт Газар Дундын Тэнгис орчмоос гаралтай бөгөөд олон боомт, далайн эргийн ард түмнүүдийн хооронд томоохон худалдааны сүлжээг бий болгожээ. Далайн худалдаа нь орон нутгийн захирагчдын мэдлээс давж цэцэглэн хөгжсөн байна. Өмч ба эрх чөлөөний хоорондын холбоо нь хамгийн анх эртний Грект хүлээн зөвшөөрөгдсөн. Кретийн үндсэн хуульд “Эрх чөлөө бол улсын хамгийн эрхэм зүйл бөгөөд өмч нь түүнийг олж авсан хүнд хамаарна. Харин боолчлолын нөхцөлд бүх зүйл эзэнд харьяалагдана.” (Найжель Ашфорд. Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд. УБ., 2007. 86-87 дахь тал)

Хүний эрхүүдийн дотроос өмчлөх эрх нь хамгийн гол, жам ёсны төрөлх эрхэд хамаарна. Бүр эртний сэтгэгчид өмч анх бий болохдоо хувийнх биш нийтийнх байсан бөгөөд хувь хүмүүс өөрийн амьдралын хэрэгцээгээ хангахын тулд нийтийн өмчөөс тодорхой хувиа тусгаарлах замаар хувийн өмч бий болсон гэж үзэж байсан⁹⁵.

Английн философич Жон Локк (1632-1704) “Засаглалын тухай хоёр шашдир” зохиолдоо жам ёсны үндсэн гурван эрхийн нэг болох хувийн өмч бол хүмүүсийн сайн сайхан байдлын уг сурвалж гэж үзсэн. Хувийн өмчид ийнхүү өндөр ач холбогдол өгч байсан нь дараах хоёр нөхцөлтэй холбоотой. Хувийн өмч хуримтлуулах явдал нь өөрийгөө болон гэр бүлээ амьдралын хэрэгцээт зүйлээр хангах боломжийг хүнд олгодог. Ингэснээр хувь хүн гадны дарамт шахалтаас чөлөөтэй байж өөрийгөө хөгжүүлж чадна. Эндээс Локк хувийн өмчийг эцсийн зорилго бус, харин эрх чөлөөг олж авах хэрэгсэл хэмээн үзэж байсныг харж болно. Хувийн өмч нийгэм, төр үүсэхээс өмнө оршин байсан бөгөөд хүмүүс байгалийн захиргаанаас (The State of Nature) татгалзаж, нийгмийн гэрээнд нэгдэн орохын нэг шалтгаан, “агуу их, нэн чухал зорилго” нь өмчийг хамгаалахад л оршиж байсан юм.⁹⁶

Локк “орон гэр түүний байгаа газар гэдэг бол өмчлөх эрхийн үндэс байдаг” гээд хэн ч эзэмшээгүй байгаа байгалийн зүйлийг хүмүүс анх эзэмшсэн гэж үзсэн. Жишээ нь таны уншиж буй энэ номыг цаасаар хийжээ. Ихэнх цаасыг модоор хийдэг. Уг модыг зулзган мод байхад нь тариалсан бөгөөд түүнийг нь үрээр тарьсан буй. Үрийг хэнд ч өмчлөгдөөгүй байсан модноос авчээ. Ийм замаар хэнд ч хамааралгүй байсан зүйл хувийн өмч болж байна. Гэхдээ газрын хувьд энэ асуудал бүр ч ярвигтай байдаг. Хэн нэг нь эзэмшилгүй газрыг ашиглаж болно. Тэгмэгц тэр нь түүний зөвшөөрөлгүйгээр өөр хүн ашиглах эрхгүй хувийн өмч болдог. Хэн нэг хүн яаж ингэж бусдыг ийм замаар өмчтэй болохыг нь хориглож чадав? Энэ асуултанд хариулахын тулд анхнаас нь зүй ёсоор эзэмшсэн тухай асуудлыг авч үзэх шаардлага гарч ирдэг.

Энд тэрээр өмчлөх эрхийн философи үндэслэгээ болгож 4 зүйлийг авч үзсэн байдаг. Эхнийх нь “Амьдрах” үндэслэл бөгөөд хүмүүс үхэхгүйн тулд хэрэгтэй зүйлээ авсан. Локк улмаар шашинлаг үндэслэлийг ашиглаж, хүнийг Бурхны хүсэл зоригийн эсрэг зүйл хийхийг зөвшөөрөөгүй. Түүний “болзол” нь бид ашиглаж чадахаасаа илүү зүйл авах ёсгүй (илүү гарз үл гаргах болзол); бид бусдадаа “хангалттай хүрэлцэх сайн зүйл” үлдээх ёстой. Хоёр дахь нь “Хөдөлмөр шингээх” үндэслэл бөгөөд хэнд ч хамаагүй юм өөртөө л байж байдаг. Хөдөлмөр, ажил хийх нь түүнийг эзэмших эрхийг өгнө. Ингэснээр ямар нэг зүйл Байгалийн байдлаасаа хөдөлж, түүнийг өөрийнхөө хөдөлмөртэй хольж нийлүүлэн өөрийн болгосноор, хувийн өмчийг гаргаж ирнэ. Тэгэхээр хүн түүнийг байгалийн төлөв байдлаас нь хөдөлгөж, хөдөлмөр нь түүнийг ямар нэг зүйлд нэгтгэн бусад хүний өмчлөх ерөнхий эрхийг үгүйсгэж байгаа юм. Гурав дахь нь “Үнэт зүйл оролцсон” тухай үндэслэл бөгөөд “хөдөлмөр нь... юм болгоныг өөр өөр үнэт чанартай болгодог”. Хэн нэг нь газар дээр хөдөлмөрлөснөөрөө түүний үнэт чанарыг маш ихээр ихэсгэдэг тарьж ургуулсан жимсээ авах. Дөрөв дэх үндэслэл “Хэн юу хийсэн түүнийгээ л авах” нь газар өмчлөгч хүн хийгээд түүний газарт санаархагч хүн хоёрын тухай авч юм. Газар хангалттай илүү байхад хэрүүлч хүн үйлдвэрлэгч хүний газарт санаархаж буй шалтгаан нь залхуурал мөн: тэрээр үйлдвэрлэгч хүний адил ажил хөдөлмөрт бэлтгэгдэж амжаагүй байна. Хэрэв үйлдвэрлэгч хүн нэр их хөдөлмөрлөсөн бол түүний үр дүн болох үр тариагаа авна. Энд гомдол гаргагчийн гомдол үндэслэлгүй.⁹⁷

⁹⁵ Д.Сугар. Хүний өмчлөх эрх, иргэний хуулийн шинэчлэлийн асуудал. “Шинэ толь” сэтгүүл. 1998, №24. 51 дэх тал

⁹⁶ John Locke. A Second Treatise on Government. Chapter 5. www.gutenberg.org

⁹⁷ Жоннатон Вольф. Улс төрийн философи удиртгал. УБ., 2002. 180-185 дах тал.

Харин Р.Нозикийн үзэж байгаагаар өмчлөх эрхийн онолд “анхнаасаа зүй ёсоор эзэмших”, “бусдаас зүй ёсоор шилжүүлэн авсан”, “зүй ёсоор засварлагдсан” гэсэн гурван зарчим үйлчилдэг. Тэрээр “Локкийн гол санааг юмсыг анхнаасаа зүй ёсоор эзэмших ёстой тухай асуудал бол эзэмшилдээ авах үйлдлүүд нь бусдад нөлөөлөх тодорхой арга хэлбэр дээр голлон анхаарч байгаа болохоос биш үүдэн гарах нөхцөл байдлын бүтцийг авч үзэж байгаа хэрэг биш”⁹⁸ гэж үзсэн байна.

Эндээс үзвэл хувийн өмч бол үлэмж хэмжээгээр уг хүний хөдөлмөрийн үр дүн юм. Зарим утгаар хувийн өмчид хүний өөрийнх нь ямар нэг хэсэг багтсан байдаг. Энэ нь Локк “Өмч” гэдгийг хүний эзэмшдэг эд юмсын тухайд төдийгүй хүний амь нас, эрх чөлөөнд холбогдуулан авч үзсэн явдал юм. Иймээс хүнээс түүнийг булаан авах нь бие хүний бие махбодид халдсантай адилхан юм.

Хувийн өмч хөдөлмөр, үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлдэг. Л.Мизесийн бичсэнээр аливаа соёл иргэншлийн үндэс нь хувийн өмч юм. Хувийн өмч бол шударга бөгөөд чөлөөт нийгмийн үндэс суурь. Чөлөөт нийгэм дэх өмчийн өргөн (тэгш бус) хуваарилалт нийгмийн тогтвортой байдал, хувь хүний үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх хүчин зүйл болж байдаг. Энэхүү өмчийн хуваарилалт нь нийгмийн баялгийн тодорхой хэсгийг эзэмшигч хүмүүст нийгмээ чөлөөтэй, илүү тогтвортой байлгах ашиг сонирхол бий болгодог. Хүмүүс өмчиндөө байгаа зүйлст илүү санаа тавина гэдэг нь чөлөөт нийгмийг олон сая хүмүүсийн гар додомдон тордож, газар, сууц, эд баялгийг хувьд өмчлүүлдэггүй нийгмийн доройтон мөхсөн түүхийг давтахгүй байхад тус болдог.

Хувийн өмч нөгөө талаар хүмүүсийг үйл ажиллагааных нь үр дагавартай холбож өгдөг. Хэрэв хүмүүс өмчөө эс хайхарваас гарах хохирлыг нь өөрсдөө хариуцах болно. Хувийн өмчтэй хүн баялаг бүтээх тал дээр улам бүтээлч, хөдөлмөрч болдог. Тиймээс хувийн өмч нь хязгаарлагдмал баялгийг зохистой ашиглан хамгаалах үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд хэрэв хувийн өмч гэж үгүй байсан бол эсвэл түүнийг байнга улс төрийн довтолгооноор дарамталдаг байсан бол хязгаарлагдмал баялаг маань аль хэдийнэ үрэн таран болохсон билээ. А.Смит хувийн өмч гэсэн ийм урамшуулал байснаараа хун бусдад хэрэгтэй зүйл бүтээх, түүнийхээ үндсэн дээр өмчөө аривжуулах сэдэлтэй байдаг гэжээ. Дэвид Хюм өмчлөл үгүй байх нь нийгмийн баялгийг хэрхэн хоосруулж байдаг талаар ажиглалт хийсэн байна. “Нийтийн өмчийн эмгэнэл” бүтээлдээ тэрээр нийтийн өмчлөл газрын даацыг хэтрүүлэн ашигласнаас үржил шимгүй болгодог. Учир нь хэнд ч газрыг урт хугацаанд хамгаалан ашиглах эдийн засгийн сонирхол байдаггүй талаар авч үзжээ.

Өмч үгүй бол шударга ёс үгүй. Локк хувийн өмчийн эрх нь бусад эрхүүдийн үндэс учир “өмч байхгүй газар шударга ёс гэж байхгүй” гэж үзсэн. Өмчийн зарчим бол хүчтэй нь ямагт зөв байдаг нийгмийн эсрэг ойлголт юм. Хүмүүсийн нийгмийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхийн тулд засгийн газраас шударга ёсыг тогтооё гэвэл хувийн өмчгүйгээр тэр нь бүтэшгүй зүйл юм. Өмч нь бидний бие махбод, хөдөлмөр, эд хөрөнгөө өмчлөх эрхийг нөхцөлдүүлдэг учир уг эрхэнд халдсан, түүнийг зөрчсөн аливаа үйлдэл шударга бус. Хувь хүн хууль ёсоор өмч олж авах, хэрэглэх, буцаан өгөх эрхийг хүндэтгэн үзээгүй цагт дээрх эрхүүд хэрэгжихгүй. Шүүгч хэрэв хохирогч ба яллагдагч ямар ч өмч эзэмшдэггүй бол хэнийх нь зөв хэнийх нь буруу байсныг шалган тогтоож чадахгүй. Аллага үйлдэх, хулгай,

Ж.Вольф: “хүмүүс өмчийг анх хэрхэн эзэмшсэн бэ” гэдэгт авч үзсэн үндэслэлүүд, асуудлыг эхэлж тавихдаа буруу тавьжээ. Энд өмчлөх зүй ёсыг хуваарилах зүй ёсноос салгадаг нь буруу. Харин өмчлөх эрхийг багтаасан хуваарилах зүй ёсыг эхэнд нь тавих ёстой. Тиймээс өмч анх байгалиасаа ямар байсан бэ гэдэгт санаа зоволтгүй хувийн өмчийг зүй ёсны онолын дотоод нэг хэсэг нь гэж үзэх хэрэгтэй.

⁹⁸ Р.Нозик. Анархи ёс, төр, утопи үзэл. УБ., 2006. 177-210 дахь тал

луйвар хийх зэрэг ойлголт өмчлөлийг харилцан шилжүүлэх явдлыг хэрэгжүүлэх буюу хязгаарлах дүрэм журамтай холбогдон гардаг. Шударга шүүхээр шүүлгэх, гэм буруугүйгээ нотлох зэрэг нь хэрэв бид өмч хөрөнгө чөлөөтэй эзэмших, ашиглах, арилжих эрхтэй байгаагүйсэн бол огтоос учир утгагүй зүйл болохсон. Шударга ёс үгүй бол нийгэм анархи байдал руу эргэн орно.

Хувийн өмч бол тэгш бус байдлын уг сурвалж гэсэн яриа байдаг. Гэтэл тэгш бус байдал гэдэг маань өөрөө асар шударга бус байдлын илэрхийлэл юм. Энэ ертөнц дээр оюун ухаан, авьяас чадвар, хөдөлмөрлөх хүч чадал, авхаалж самбаагаараа яг ижил хоёр хүн гэж хаана ч байдаггүй. Нэгэнт баялаг бүтээх ийм тэгш бус чадвар байгаа тохиолдолд үр дүн нь өөр өөр байна. Гэтэл хөдөлмөрийн бүтээмж ихтэй хүний хийсэн зүйлийг бага бүтээмжтэй нөгөө хүнд хуваан өгч тэгш байдал бий болгох нь шударга бус үйлдэл мөн. Ийм байгаад байх юм бол залхуу нэгэн нь хөдөлмөрч хүмүүсээ мөлждөг нийгэм бий болно.

Хувийн өмчтөнүүд асуудалд хандахдаа танил тал, ах дүү, найз нөхдийн үүднээс биш нийгмийн үүднээс авч үздэг. Учир нь нийгэмд эрэлттэй зүйл бүтээхгүй бол өмч нь аривжихгүй. Өмчийн эзэн өмчөө нийгэмд хамгийн хэрэгцээтэй газарт байршуулж, хамгийн үр дүн өгөхүйцээр ашигладаг. Энэ утгаараа хувийн өмч нь өмчийн эзний төдийгүй нийгмийн хөгжлийн уг үндэс болдог. Улсын байгууллагын дарга чадвар муутай танил тал, хамаатан саднаа ажилд авлаа гэхэд байгууллага хохирохгүй, үр бүтээмжтэй ажилласан ч, бүтээмж муутай ажилласан ч улсаас цалин хөлсөө авдгаараа л авна. Ийм учраас ажил хийдүүлдэг, бүтээлч бус ханддаг хүмүүс улсын байгууллагад орох дуртай байдаг. Тиймээс хувийн өмчийн нөхцөлд арын хаалга хаагддаг.⁹⁹

Хувийн өмч нь өмчтэй, өмчгүй бүх хүнд ашигтай. Хувийн өмч зөвхөн түүнийг эзэмшиж буй хүмүүст л ашиг тустай хэмээн ташаа ойлгох нь элбэг байдаг. Гэтэл үнэн хэрэгтээ хувийн өмчийн нийгэмд авчирч байгаа үр ашиг хувь хүмүүст авчирч байгаа ашгаас нь хамаагүй илүү байдаг. Жишээ нь газар эзэмшигч фермерийн үйл ажиллагаагаар орлого олдог бол бүтээгдэхүүнээрээ газар эзэмшдэггүй, алс хол хотод амьдардаг хүмүүсийг тэжээнэ. Тэрээр атар газрыг боловсруулж, ирээдүйд орлогоо хэвээр хадгалахыг хүсвэл байгаль орчинд зүй зохистой хандах хэрэгтэй болно. Хэрэв тэрээр ядуу фермер байх юм бол хангалттай орлого олж чадахгүй бөгөөд өөрийн газрыг илүү чинээлэг нэгэнд худалдах хэрэгтэй болно. Хувийн өмч нь эзэмшигчдэдээ ашиг орлого авчрахын зэрэгцээ өөрийн өмчгүй олон сая хүнд ажиллаж, амьдрах боломж олгодгоороо нийгэмд оруулж байгаа үр ашиг нь асар их юм.

Ф.А.Хаекийн үзэж байгаагаар хувийн өмч бол эрх чөлөөний гол баталгаа бөгөөд тэгэхдээ зөвхөн өмчийн эздэд төдийгүй, өмчгүй хүмүүст ч тийм баталгаа болдог. Үйлдвэрлэлийн хэрэгслийг өөр хоорондоо холбоогүй олон өмчтөний хооронд хуваарилсан байдаг болохоор биднийг хэмжээгүй эрхтэй захирдаг нэг ч хүн байхгүй бөгөөд бид бие хүний хувьд бие даан шийдвэр гаргаж ажиллах боломжтой байна. Хэрвээ үйлдвэрлэлийн бүх хэрэгслийг дарангуйлагч байна уу “нийт нийгмийн төлөөлөгч” нэр зүүсэн хэдэн хүн байна уу, ялгаагүй, хэдхэн хүний гарт төвлөрүүлэх юм бол бид тэр даруй хэмжээгүй хараат байдлын дөнгөнд орно.¹⁰⁰

2. Өмчлөх эрхийн эрх зүйн философийн үндэслэлүүд. Дутагдахуйн “сайн тал”

Манай дэлхий ертөнц дээр дутагдах гэсэн зүйл байдаггүй байсан бол өмчлөх эрхийн тухай ярих шаардлага гарахгүй байсан. Хэрэв хүмүүсийн хүсэж буй бүх зүйл

⁹⁹ Б.Батчулуун. Эрх чөлөөний дайсан (Либертари үзлийн үндсүүд). УБ., 2010. 64-65 дахь тал

¹⁰⁰ Ф.А.Хаек. Боолчлогдох зам. УБ., 2005. 89 дэх тал

бидэнд хангалттай байдаг бол тэр зүйлийг хэрхэн тараах тухай элдвийн онол бас хэрэг болохгүй байлаа. Гэтэл дутагдахуй манай ертөнцийн үндсэн шинж болж байна. Дутагдахуй нь гуиланчлал, хүний оршихуйд зайлшгүй хэрэгцээтэй зүйлсийн хомсдолтой холбоотой төдий юм биш. Дутагдахуй гэдэг бол зүгээр л хүний хүсэл хязгааргүй байдаг, энэ хязгааргүй хүслийг хангах үйлдвэрлэлийн эх сурвалж хэзээ ч бий болохгүй гэдгийг харуулдаг. Тиймээс хувийн өмчийн тогтолцоо нь хүмүүс хязгаарлагдмал нөөц баялагтай дэлхий дээр, бие биенийхээ эрхэнд халдалгүйгээр хамтдаа амьдрах боломж олгодог. Дутагдахуй бол хувийн өмчтэй байх шалтгаан юм.

Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг нэгтгэн тодорхойлсон “Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал” нь хүний эрхийн салбарт дэлхийн улс түмний баримтлах үндсэн удирдамж болж ирсэн. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд зааснаар хүн бүр эд хөрөнгийг хувьдаа буюу бусадтай хамтран эзэмших эрхтэй.¹⁰¹ Хэн ч дураараа хураан авч болохгүй гэж заасан хүний өмчлөх эрхийг ХХ зууны хөгжлийн түвшинд бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрч, энэ зарчмыг дэлхийн улс орнуудад үндэснийхээ хууль тогтоомжид тусган баталгаажуулсан билээ.

Өмчлөх эрх үгүй бол хүний эрх үгүй. Айн Рэнд эцсийн дүнд “Хувь хүний эрх” гэдэг нэр томъёо хангалттай. Хувийнхаас илүү ямар ч эрх угаас байхгүй бөгөөд байх аваас хэн ч эдэлж чадахгүй гэж хэлсэн байдаг.¹⁰² Хувь хүмүүс мэдлэг чадвараа өөр өөрсдийн зорилгод нийцүүлэн ашиглах явдал хувийн өмчийн тогтолцоотой нягт хамааралтай байдаг. Хувийн өмч байхгүй бол хувь хүмүүсийн хүсэл тэмүүллийг төр хяналтдаа оруулах болно. Хүний эрх өмчийн эрхээс дэгүүрт тавигдах ёстой гэж зарим хүмүүс хэлдэг ч энэ нь ташаа ойлголт юм. Өмчлөх эрх нь хүнд зориулсан эрх болохоос өмчид зориулсан эрх биш юм.

Хүний эрхийн гол суурь эрх нь хүн өөрийнхөө бие махбодыг өмчлөх эрх тул өмчлөх эрх нь хүний эрхийн эх сурвалж билээ.¹⁰³ Хамгийн үгээгүй хүнд хүртэл түүний бие махбод, оюун санаа, авьяас, хөдөлмөрлөх чадвар зэрэг “ашиглаж, эрхэндээ байлгаж болох зүйлс” байдаг. Хувь хүн өөрийн хөдөлмөрийн үр шимийг хүртэх ёс суртахууны бүрэн эрхтэй. Америкийн Эрх чөлөөний Тунхаглалыг зохиогчдын тодорхойлосон амьд явах эрх, эрх чөлөөтэй, аз жаргалтай байх эрх зэрэг нь өөрийгөө өмчлөх эрхийг оролцуулан бүгд өмчийн эрхээс хамаарч байдаг.¹⁰⁴

Өмчлөх эрх гэдэг нь материаллаг баялгийг өмчлөгч этгээдээс эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах бүрэн эрхийн нийлбэр юм.¹⁰⁵ Үйлдвэрлэх, эзэмших, харилцан солилцох эрхийг хамгаалсан хуулийн систем нь хүмүүсийн хоорондох тайван, бүтээлч харилцааны үндсэн шаардлага болдог. Тодорхой заасан хувийн өмчийн эрх, өмчлөх эрхийг хамгаалсан хуулийн найдвартай хамгаалалттай нөхцөлд л хамтран ажиллах, ирээдүйгээ төлөвлөхөд хялбар байна. Баталгаатай хамгаалалт бүхий өмчлөх эрх гэдэг бол тухайн өмчийн талаар маргаан гарах бололцоог бага байлгадаг.¹⁰⁶

Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэхэд хувийн өмч шаардлагатай. Төрөөс хувийн өмчийг дарамталдаг газар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх мөн зөрчигдөж байдаг. Хувийн өмч бидний иргэний болон улс төрийн эрх чөлөөг дэмжиж байдаг бөгөөд өмч

¹⁰¹ (The Universal Declaration of Human Rights) Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 17-р зүйл. УБ., 2008. 6 дахь тал

¹⁰² Ч.Баянжаргал. Хувийн өмч (Орчин үеийн онолын тойм). УБ., 2006. 5 дахь тал

¹⁰³ John Locke. A Second Treatise on Government. Chapter 5. Section 27. www.gutenberg.org

¹⁰⁴ Томас Буергентал. Олон улсын хүний эрх хураангуй. УБ., 2002. 24 дэх тал

¹⁰⁵ “х бол А-гийн өмч гэдэг нь А нь х-г захиран зарцуулах эрхтэй гэсэн үг.

¹⁰⁶ Д.Бэргланд. Нэгэн хичээлд багтаасан либертари үзэл. УБ., 2005. 29 дэх тал

эзэмших ямар ч эрхгүй газар, эрх баригчид хүмүүсийг дуугүй байхад хүргэдэг. Коммунист орнуудад үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх огтоос байдаггүй.¹⁰⁷

АНУ-ын эдийн засагч Маррэй Ротбард “Эрх мэдэл ба зах зээл” номондоо:

Маш ул үндэстэй авч үзэх юм бол эрх гэж байхгүй зөвхөн өмчлөх эрх л байдаг... Үүний үнэн болохыг баталсан хэд хэдэн утга буй. Юуны түрүүн, хувь хүн бүр өөрийнхөө эзэн, өөрийгөө мэддэг гэсэн жам ёсны баримт байна. Хүний эрх дан зах зээлийн нийгэмд л хамгаалалттай, үнэндээ хүний өмчлөх эрх гэдэг бол өөрийнх нь оршихуйд байдаг, энэ л өмчлөх эрхээс түүний бүтээсэн материал баялгаа өмчлөх эрх урган гардаг.

Хоёрт, хүний аливаа эрх өмчлөх эрх дээр л хураангуйлагддаг... Жишээ нь, санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх “хүний эрх” байна. Санал бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хэн ч дуртай зүйлээ хэлэх гэж ойлгож болно. Гэтэл нэг их нухацтай биш ч гэсэн хүн хаана ийм эрхтэй байдаг юм бэ? гэсэн асуулт гарч болно. Лав л бусдын гэр оронд (хувийн эзэмшилд) зөвшөөрөлгүй орчихоод би ийм эрхтэй гэж болохгүй. Товчоор хэлэхэд, тэр хүн санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхээ өөрийн өмч, эсвэл хэн нэгнээс хууль ёсоор түрээсэлж авсан газартаа л эдлэнэ. Тэгэхээр бодит байдалд өмчлөх эрхээс тусдаа байх “санал бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх” гэсэн зүйл байдаггүй аж.¹⁰⁸ Тиймээс хаана хувийн өмч байхгүй байна, тэнд хүмүүс үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэж чаддаггүй. Уулзалтын танхим хөлслөх эрхгүйгээр, эсвэл хэн нэгэн бодол санаагаа хэвлэлээр буюу эсвэл интернэтээр илэрхийлэх эрхгүйгээр үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх явдал оршиж чадахгүй. Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх нь тухайн хүний хувийн өмч, мөн нийгмийн материаллаг эх үүсвэрээс хамааралтай байна.

Хайк болон бусад хүний тэмдэглэж байснаар, хувийн өмчийн өөр нэг ашиг тус бол цэвэр эдийн засгийн шалтгаан биш харин олон ургальч байдал буюу төвлөрсөн эрх мэдлийг тараан саармагжуулдаг оршино. Жишээ нь, төр бүх зүйлийг эзэмшиж байгаа үед хувь хүн төрийн хүсэл зоригийн эсрэг яаж ч чаддаггүй. Хувийн өмч оршин байснаараа хувь хүнд өөрийн гэсэн байр суурьтай байх, бусдын ялангуяа төрийн халдлагад өртөхгүй байх боломж өгдөг. Зарим бизнес эрхлэгчид ажлын тааруу нөхцөл, их цалин санал болгож байхад нөгөө хэсэг нь бага цалин ажлын таатай нөхцөл санал болгоно. Хувийн гэсэн зүйл, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөний хувьд хувийн өмч зайлшгүй зүйл байдаг. Төр бүх хэвлэл нийтлэл, бичиг цаасыг эзэмшин хянаж байх үед “хэвлэлийн эрх чөлөө” огт байхгүй.

Хувийн өмч чөлөөт байдлыг нэмэгдүүлдэг. Өмчийг ямар нэг хязгаарлалтгүйгээр чөлөөтэй эзэмших явдал хувь хүний мөн чанар, өөрийгөө үнэлэх үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, түүнд амьдрах, сонголтоо хийж, өөрийн хувь заяаг тодорхойлох орон зайг бий болгодог. Уг орон зайгүйгээр хувь хүн бусдын дур зоргын эрхэнд орж, улмаар ирээдүйгээ тодорхой төлөвлөх боломжгүй болно. Мөн өөр тохиолдолд бол зөвхөн хүч хэрэглэх буюу хүчтэйдээ захирагдах замаар шийдэхээс аргагүй маргаантай асуудлуудыг энэ тогтолцоо шийдвэрлэж чаддаг. Тийм ч учраас өмчлөх эрх бол соёл иргэншилтэй болон хүмүүнлэг сэтгэлтэй салшгүй холбоотой байдаг.

Хувийн өмчийг төрийн өмчөөс ялган салгах хэд хэдэн хүндтэй шалтгаан бий. Өмчийнх нь үнэт чанар ихсэх хэрээр ашиг их авдаг, харин үнэт чанар багасах хэрээр бэрхшээл их гарах тул хувийн өмчтөнүүд өмчиндөө их анхаарал тавина. Таны байшин муудаж доройтсон бол сайтар эдэлсэн байшин шиг үнэ хүрэхгүй, тэгэхээр байшингаа

¹⁰⁷ Найжель Ашфорд. Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд. УБ., 2007. 88-89 дэх тал

¹⁰⁸ Д.Боаз. Либертарианизм эхлэн сурах бичиг (Хувь хүний эрх чөлөөний философи). УБ., 2005. 97 дахь тал

засаж тордож байх шаардлагатай. Эзэн хүн түрээслэгч хүнээс илүүгээр өмчөө тордож янзалдаг. Тэгэхээр тэд өмчийнхөө үнэт чанарыг ашиглахаасаа илүү ихэсгэх оролдлого хийдэг. Тийм учраас түрээсийн гэрээнүүдэд түрээслэгчийг өмчийн үнэт чанарт анхаарал тавиулахын тулд барьцаа тавихыг шаардсан байдаг. Хувийн байрууд нийтийн байраас ямагт сайн эдэлгээтэй байдаг.¹⁰⁹

Өмчлөх эрх сул нөхцөлд ихэнхи буурай хөгжилдтэй орнуудад хөрөнгө оруулалтын идэвхийг сааруулаад зогсохгүй хууль бус үйл ажиллагааг даамжруулж, гадаад тусламжийг бэрхшээлтэй болгож, мөн өсөлтийн гол хүч болох жижиг бизнесийн идэвхийг сааруулдаг. Фернандо де Сатогийн хэлснээр “Хөгжлөөр хоцрогдсон үндэстний ядуу оршин суугчид нь хүн төрөлхтний 5/6 бөгөөд тэд капитал бий болгох ба өмчлөх эрхээ эдлэх боломжгүй юм. Тэд орон сууцтай боловч түүнийг өмчлөх эрх байхгүй, тариалантай боловч хуулиар зөвшөөрсөн эзэмших эрхгүй, бизнестэй боловч корпорацийн статусгүй юм. Энэхүү чухал төлөөлөл байхгүй байгаа нь цаасны хавчаараас эхлээд цөмийн реактор зэрэг барууны ертөнцөд бүтээгдсэн шинэ бүтээлийг ашиглаж буй хүмүүс дотооддоо капитализмыг хөгжүүлэхээр хангалттай капитал бий болгох чадваргүй байгаагийн тайлбар мөн.¹¹⁰ Ф.Сато албан бус эдийн засагт (хуулиар зөвшөөрсөн үйл ажиллагаа явуулж байгаа ч хуулийн шаардлага хангаагүй бүтэц эсвэл үйл ажиллагаа) хүмүүс өөрийн байшин эсвэл бизнесийг өмчлөх эрх нь баталгаажуулаагүй, зээлийн аюулгүй байдлыг хангаж чадахгүй, нийтийн үйлчилгээнд холбогдоогүй, тэд өмчийнхөө өгөөж, үр шимийг хүртэх боломжгүй тул өөрийн өмчөө нэмэгдүүлэх идэвх санаачлагагүй байдаг гэж тэмдэглэжээ.

Дүгнэлт

Хувийн өмч гэдэг бол хүмүүсийн хэрэглэж, мэдэлдээ байлгаж, хагацаж болох бүхий л зүйлийг хэлнэ. Өмчлөх эрх гэдэг бол аливаа эд зүйлийг хэрэглэх, мэдэлдээ байлгах, түүнээс хагацах эрх чөлөө мөн.

Локкын хэлснээр хувийн өмч бол эцсийн зорилго бус, харин эрх чөлөөг олж авах хэрэгсэл билээ. Хувийн өмч нь биднийг баян чинээлэг, эрүүл саруул, аюулгүй, тав тухтай орчинд амьдрахад туслах гол хүчин зүйлийн нэг бөгөөд цаашлаад цэвэр эдийн засгийн шалтгаан биш, төвлөрсөн эрх мэдлийг саармагжуулдаг, олон ургальч байдал, үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөгөөр хангаж, чөлөөт хүлцэн тэвчдэг, иргэний нийгэм рүү хөтөлж зүй ёсыг шаарддаг. Тиймээс өмчлөх эрх үгүй бол бусад эрхүүд баталгаагүй болно.

Өмч бол эрх чөлөөний орон сууц!

Abstract

In this article has taken some philosophical reasonable of right to property. Property is any physical or intangible entity that is owned by a person or jointly by a group of people or a legal entity like a corporation. Depending on the nature of the property, an owner of property has the right to consume, sell, rent, mortgage, transfer, exchange or destroy it, or to exclude others from doing these things.

The right to life is the source of all rights—and the right to property is their only implementation. Without property rights, no other rights are possible. The right to property, also known as the right to protection of property, is a human right and is understood to establish an entitlement to private property. The right to property is not absolute and states have a wide degree of discretion to limit the rights. The right to property is one of the most controversial human rights, both in terms of its existence and interpretation.

¹⁰⁹ Д.Боаз. Либертарианизм эхлэн сурах бичиг (Хувь хүний эрх чөлөөний философи). УБ., 2005. 197 дахь тал

¹¹⁰ Фернандо де Сато. Капиталын нууц. УБ., 2005. 6-7 дахь тал

Locke argues that property is a natural right and it is derived from labour. Locke stated his belief, in Chapter V of his Second Treatise, that nature on its own provides little of value to society; he provides the implication that the labour expended in the creation of goods gives them their value. This is used as supporting evidence for the interpretation of Locke's labour theory of property as a labour theory of value, in his implication that goods produced by nature are of little value, unless combined with labour in their production and that labour is what gives goods their value.

Ном зүй

1. Найжель Ашфорд. Чөлөөт нийгмийн үндсэн зарчмууд. УБ., 2007
2. Б.Батчулуун. Эрх чөлөөний дайсан (Либертари үзлийн үндсүүд). УБ., 2010
3. Ч.Баянжаргал. Хувийн өмч (Орчин үеийн онолын тойм). УБ., 2006
4. Д.Боаз. Либертарианизм эхлэн сурах бичиг (Хувь хүний эрх чөлөөний философи). УБ., 2005
5. Томас Буергентал. Олон улсын хүний эрх хураангуй. УБ., 2002
6. Д.Бэргланд. Нэгэн хичээлд багтаасан либертари үзэл. УБ., 2006
7. Жоннатон Вольф. Улс төрийн философийн удиртгал. УБ., 2002
8. Р.Нозик. Анархи ёс, төр, утопи үзэл. УБ., 2006
9. Фернандо де Сато, Капиталын нууц, УБ., 2005
10. Ф.А.Хаек. Боолчлогдох зам. УБ., 2005
11. (The Universal Declaration of Human Rights) Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 17-р зүйл. УБ., 2008
12. “Шинэ толь” сэтгүүл. 1998, №24
13. John Locke. A Second Treatise on Government. Chapter 5. www.gutenberg.org
14. Richard Pipes. Property and Freedom. New York, Knopf., 1999